

Anders Sjögren

STRAFFRÄTTSLIGA GARANTREGLER

EN NORM- OCH
LEGITIMATIONSTEORETISK
UNDERSÖKNING AV GRUND-
OCH GRÄNSFRÅGOR

iUSTUS

STRAFFRÄTTSLIGA GARANTREGLER

En norm- och legitimationsteoretisk
undersökning av grund- och gränsfrågor

ANDERS SJÖGREN

§
iUSTUS
FÖRLAG

© Författaren och Iustus Förlag AB, Uppsala 2026

Upplaga 1:1

ISBN 978-91-7737-484-8

Produktion: eddy.se ab, Visby 2026

Omslag: John Persson

Förlagets adress: Box 1994, 751 49 Uppsala

Telefon: 018-65 03 30

Webbadress: www.iustus.se, e-post: kundtjanst@iustus.se

Printed by Eurographic Group, Poland 2026

Förord

*The world is a dangerous place, not because of those who do evil,
but because of those who look on and do nothing.*

Einstein

En kort bakgrund till denna bok är på sin plats.

Under åren 2012 till 2014 satt jag ting vid Södertörns tingsrätt. En av domstolens rådmän, Peter Grym, var djupt engagerad i rättsutvecklingen och ansvarade för en praxisgrupp vars uppgift var att kvartalsvis inför domstolens medarbetare redovisa och diskutera viktiga avgöranden och utvecklingstendenser inom centrala rättsområden. Jag hade förmånen att få ingå i denna grupp.

Vid ett tillfälle fick jag uppgiften att presentera Högsta domstolens avgörande NJA 2013 s. 588, ett rättsfall som aktualiserade garantläran. När jag började sätta mig in i den materia som avgörandet berörde slogs jag av hur sparsamt området hade behandlats i den juridiska litteraturen trots alla de intrikata frågor som ämnet ger upphov till. Detta väckte ett intresse som kom att ligga till grund för en projektansökan till forskarutbildningen. Den ansökan antogs dock inte.

Några år senare, 2017, lämnade jag in en ny ansökan, denna gång avseende ett helt annat projekt. Ansökan beviljades och projektet slutfördes år 2022. Under arbetet med avhandlingen kom jag visserligen återkommande i kontakt med garantläran, men endast sporadiskt och från olika perspektiv. Med facit i hand är jag tacksam över att det aldrig blev något forskningsprojekt om garantläran år 2014. De analyser och slutsatser som presenteras i denna bok bygger i stor utsträckning på de insikter som det senare forskningsarbetet möjliggjorde. Först genom dessa erfarenheter kunde jag närma mig garantläran med den teoretiska och metodologiska förståelse som ämnet enligt min uppfattning kräver.

Jag vill rikta ett varmt tack till prof. em. Dan Frände, som generöst tog sig tid att läsa manuskriptet, diskutera centrala frågor och lämna värdefulla synpunkter. Jag vill också tacka prof. Claes Lernestedt för många

Förord

givande samtal genom åren och för att han bidrog till att undanröja ett missförstånd av betydelse för arbetets publicering. Slutligen vill jag uttrycka min tacksamhet till Emil Heijnes Stiftelse för rättsvetenskaplig forskning för generöst tryckningsbidrag samt till Pia Wahren vid Iustus förlag för en effektiv och professionell hantering av bokens utgivning.

En solig dag i Saint-Germain-en-Laye 2026

Anders Sjögren

Innehåll

Förord 7

Kapitel 1 – Inledning och problemformulering 15

- 1.1 Introduktion 15
- 1.2 De två teoribildningarna kring underlåtenhetsansvaret 16
- 1.3 Selektionsproblemet och förklaringsklyftor 18
- 1.4 Behovet av en syntes mellan läroren 20
- 1.5 Varför har det blivit så här? 20
- 1.6 Ett norm- och legitimationsteoretiskt angreppssätt 25
- 1.7 Något om bokens syfte 26
- 1.8 Studiens tillvägagångssätt 26
- 1.9 Kort om användningen av utländskt material 28
- 1.10 Avgränsningar 30
- 1.11 Övergripande disposition 31

Kapitel 2 – Den formella rättspliktsläran 34

- 2.1 Introduktion 34
- 2.2 Några grundantaganden som rättspliktsläran utgår ifrån 34
 - 2.2.1 Rättsordningen uppfattad som frihetsordning 35
 - 2.2.2 Den formella rättspliktslärans normteoretiska utgångspunkter 40
 - 2.2.3 Rättskälle- eller metodologiskt antagande 45
- 2.3 Kritiska synpunkter på rättspliktsläran 51
 - 2.3.1 Det förmenta cirkelresonemanget 52
 - 2.3.2 Läran strider mot legalitetsprincipen 54
 - 2.3.3 Läran är för omfångsrik 54
 - 2.3.4 Läran löser inte selektionsproblemet 55
 - 2.3.5 Kritik mot lärans rättskälle- eller metodologiska antagande 58

Kapitel 3 – Garantläran i svensk straffrätt 64

- 3.1 Introduktion 64
- 3.2 Den svenska garantläran i huvuddrag 64
- 3.3 Garantlärans grundantaganden 67
 - 3.3.1 Rättsordningen uppfattad som gemenskapsrättslig 67
- 3.4 Övergripande om garantlärans formulering av likställdhetskravet 70
- 3.5 Första ledet i likställdhetskravet: handlingsförväntan 71
 - 3.5.1 Underlåtenheter uppfattade som orsaker 71
 - 3.5.2 Garantlärans syn på underlåtenhetsbegreppet 76
 - 3.5.3 Förväntansgrundlaget 78
- 3.6 Andra ledet i likställdhetskravet: klandervärdhet 83
 - 3.6.1 Rättsordningens garantställningar 84
 - 3.6.2 Garantlärans lösning av selektionsproblemet 88
- 3.7 Kritiska synpunkter på garantläran 92
 - 3.7.1 Garantläran utelämnar den rättsliga grunden för garantställningarna 93
 - 3.7.2 Bristande legalitet 95
 - 3.7.3 Bristande legitimitet 98
 - 3.7.4 Den svenska garantläran utgår från en märklig normteori 101
 - 3.7.5 Liten eller ingen förklaringskraft för lösningen av selektionsproblemet 102
 - 3.7.6 Kritik mot tudelningen 104

Kapitel 4 – Nyare försök till materiellt grundade garantläror 108

- 4.1 Introduktion 108
- 4.2 Monistiska garantläror 109
 - 4.2.1 Faroskapandepincipen som grund för garantställningar 109
 - 4.2.2 Förtroendeprincipen som grund för garantställningar 112
 - 4.2.3 Sociala handlingsförväntningar som grund för garantställningar 119
 - 4.2.4 Kontrollprincipen som grund för garantställningar 132
- 4.3 Dualistiska garantläror 144
 - 4.3.1 Jakobs garantlära 145
 - 4.3.2 Kindhäusers garantlära 156
 - 4.3.3 Friends garantlära 159
 - 4.3.4 Pawliks garantlära 165
- 4.4 Sammanfattning och övergång till nästa kapitel 169

Kapitel 5 – En materiell garantlära 171

- 5.1 Introduktion 171
- 5.2 Likställdhetskravet ur ett normteoretiskt perspektiv 172
- 5.3 Något om straffrättsordningens funktioner 173
 - 5.3.1 Straffrättsordningens skyddsintressen 173
 - 5.3.2 Stabiliserandet av rättsliga förväntningar 175
- 5.4 Realiserandet av straffrättsordningens funktioner: en fråga om förrättsligande 178
 - 5.4.1 Straffrättsliga förhållningsregler 179
 - 5.4.2 Straffrättsliga domsregler 181
- 5.5 Förhållningsregler och normkällor 183
 - 5.5.1 Heteronom normgivning 184
 - 5.5.2 Autonom normgivning 187
 - 5.5.3 Grundläggande basprinciper 191
- 5.6 Straffrättsliga garantregler 211
 - 5.6.1 Den första förutsättningen – del i samma skyddsintresse 213
 - 5.6.2 Den andra förutsättningen – garantvillkoret 222
- 5.7 Sammanfattning och den fortsatta framställningen 235

Kapitel 6 – Frihetsansvaret som gräns för garantregler 237

- 6.1 Introduktion 237
- 6.2 Eget föregående handlande som farokälla 238
 - 6.2.1 Den föregående handlingen 239
 - 6.2.2 Kravet på rättstridighet 241
 - 6.2.3 Kravet på påtaglig fara för en kränkning av ett skyddsintresse 249
 - 6.2.4 Kravet om kränkning av annans skyddsintressen 261
 - 6.2.5 Den efterföljande handlingsplikten 266
 - 6.2.6 Sambandet mellan den föregående handlingen och den efterföljande handlingsplikten 270
 - 6.2.7 Utvidgningar av ingerensprincipen 272
 - 6.2.8 Exkurs: minoritetsuppfattningen i tysk straffrättsvetenskap 281
- 6.3 Ansvar för farokällor 283
 - 6.3.1 Tillknytning till fastigheter, bostäder och lokaler 284
 - 6.3.2 Tillknytning till farlig egendom och farliga djur 294
 - 6.3.3 Tillknytning till farliga aktiviteter och verksamheter 297

- 6.4 Ansvar för att förhindra annans farliga agerande eller brott 305
 - 6.4.1 Vårdnadshavares ansvar för sina barns farliga ageranden 306
 - 6.4.2 Polisers och myndighetspersoners ansvar för andras farliga ageranden 309
 - 6.4.3 Arbetsgivares ansvar för anställdas ageranden 318
 - 6.4.4 Ägares, innehavares eller besittares skyldighet att hindra brott 322
 - 6.4.5 Regelefterlevnadsansvaret (s.k. Compliance Officer) 332
- 6.5 Sammanfattning av frihetsansvaret som gräns för garantregler 335

Kapitel 7 – Beroendeansvaret som gräns för garantregler 338

- 7.1 Introduktion 338
- 7.2 Tillsynsansvar över vissa skyddsbehövande personkategorier 339
 - 7.2.1 Relationen omsorgsperson – omsorgsbehövande 339
 - 7.2.2 Relationen lärare – elev 352
 - 7.2.3 Relationen sjukvårdspersonal – patient 355
 - 7.2.4 Relationen kriminalvårdspersonal – intagen 360
 - 7.2.5 Relationen aktivitetsledare – deltagare 361
- 7.3 Tillsynsansvar över skyddslös egendom 362
 - 7.3.1 Tillsynsansvar över djur 362
 - 7.3.2 Tillsynsansvar över annans saker 364
 - 7.3.3 Tillsynsansvar över miljön 365
 - 7.3.4 Tillsynsansvar över annans ekonomiska intressen 367
- 7.4 Ömsesidig omsorgsplikt i gemenskaper 369
 - 7.4.1 Ömsesidiga relationer 370
 - 7.4.2 Gemensamt syfte att förhindra faror 375
 - 7.4.3 Jämlika roller 380
- 7.5 Sammanfattning av beroendeansvaret som gräns för garantregler 391

Kapitel 8 – Tillräknanderegler och garantplikter 394

- 8.1 Introduktion 394
- 8.2 Den straffrättsteoretiska analysen av rättsnormer 395
 - 8.2.1 Garantregler och garantplikter 395
 - 8.2.2 Sakregler och tillräknanderegler 396
- 8.3 Faroskapandeprincipens betydelse för garantplikter 396
- 8.4 Förtroendeprincipens betydelse för garantplikter 398
- 8.5 Handlingsförväntningars betydelse för garantplikter 400
- 8.6 Kontrollprincipens betydelse för garantplikter 405

- 8.7 Den allmänna handlingsfrihetens betydelse för garantplikter 407
- 8.8 Normskyddsskåls betydelse för garantplikter 410
- 8.9 Sammanfattning 413

Kapitel 9 – Sammanfattning och avslutande reflektioner 414

- 9.1 Introduktion 414
- 9.2 Teoribildningen kring garantregler 414
- 9.3 Norm- och legitimationsteoretiska överväganden 416
- 9.4 Legitimitetens många ansikten 421
- 9.5 Undersökningens resultat och analys av garantvillkoren 423
- 9.6 Några reflektioner om undersökningens praktiska konsekvenser 426

Kapitel 10 – Zusammenfassung und abschließende Überlegungen 429

- 10.1 Einführung 429
- 10.2 Verschiedene Theoriebildungen der Garantenregeln 430
- 10.3 Norm- und Legitimationstheoretische Überlegungen 432
- 10.4 Die vielen Gesichter der Legitimität 437
- 10.5 Ergebnisse der Untersuchung und Analyse der Garantenbedingungen 440
- 10.6 Einige Überlegungen zu den praktischen Folgen der Untersuchung 442

Käll- och litteraturförteckning 445

Rättsfallsregister 467

Personregister 477

Sakregister 481